

M. Takács Péter¹

A legitim autoritás problémája: kora újkori magyar esettanulmányok²

The Problem of Legitimate Authority: Early Modern Hungarian Case Studies

Absztrakt

A háború elmélete hosszú filozófiai és teológiai hagyományra épül, amely erkölcsi, jogi, politikai és filozófiai szempontok alapján igyekszik igazolni vagy elutasítani a fegyveres konfliktusokat. Jelen tanulmány e háborús igazolási technikák sokféleségét vizsgálja, kiemelt figyelmet fordítva a kora újkori magyar gondolkodók – Werbőczy István, Pázmány Péter, Zrínyi Miklós és Bethlen Gábor – nézeteire. A premodern magyar elméletek elemzésével a kutatás egyrészt e gondolkodók helyét kívánja meghatározni az egyetemes filozófiai hagyományban, másrészt feltárja, miként értelmezték a háború kérdését saját koruk politikai és vallási kihívásainak tükrében.

A vizsgálat középpontjában a legitim autoritás problémája áll, amely az igazságos háború elméletének egyik alapvető elveként határozza meg, hogy ki rendelkezik a háború indításának jogszerű és erkölcsi felhatalmazásával. A tanulmány feltárja a háború etikai és jogi megítélésének változásait, valamint ezek alkalmazhatóságát különböző társadalmi és politikai kontextusokban. Az elemzett szerzők eltérő legitimációs megközelítéseinek bemutatásán keresztül a kutatás rávilágít a háború igazolásának dinamikusan változó alapjaira, valamint annak következményeire a szuverenitás, kormányzás és erkölcsi felelősség kora újkori magyar diskurzusában.

Kulcsszavak: igazságos háború, keresztény filozófia, legitim autoritás, politikai gondolkodás, háború és béke, premodern háborúkép

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Községi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola; hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, e-mail: eltetaki@vipmail.hu

² A Kulturális és Innovációs Minisztérium EKÖP-24-3-88 kódszámú egyetemi kutatói ösztöndíj programjának a nemzeti kutatási, fejlesztési és innovációs alapról finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Abstract

The theory of war is rooted in a long-standing philosophical and theological tradition that seeks to justify or reject armed conflicts based on moral, legal, political, and philosophical considerations. This study examines the diverse techniques of war justification, with a particular focus on the perspectives of early modern Hungarian thinkers such as István Werbőczy, Péter Pázmány, Miklós Zrínyi, and Gábor Bethlen. By analysing premodern Hungarian theories, the research aims to situate these figures within the broader intellectual tradition while also exploring how they interpreted the problem of war in light of the political and religious challenges of their time.

At the core of this investigation lies the problem of legitimate authority, a fundamental principle of just war theory that determines who possesses the legal and moral right to wage war. The study examines the shifting ethical and legal assessments of warfare and their applicability across different social and political contexts. By highlighting the varying approaches to legitimacy among the analysed authors, this research sheds light on the evolving foundations of war justification and its implications for sovereignty, governance, and moral responsibility in early modern Hungarian discourse.

Keywords: just war, Christian philosophy, legitimate authority, political thought, war and peace, premodern image of war

Bevezetés

A háború igazolásának kérdése hosszú évszázadok óta alapvető szerepet játszik a politikai és etikai diskurzusban, mivel a háborús cselekmények gyakran súlyos következményekkel járnak az emberi életre és társadalmi struktúrákra nézve. A háború megindításának és lefolytatásának erkölcsi alapjai és jogi legitimációja különböző filozófiai és jogelméleti megközelítések tárgyát képezik, amelyek arra keresnek választ, hogy miként lehetséges a háború szükségességét és igazságosságát megalapozni.

Az igazolás egyik legfontosabb formája az „igazságos háború elmélete”, amely a háború etikai és jogi elfogadhatóságának feltételeit meghatározó filozófiai keretet biztosít. Az elmélet központjában az a kérdés áll, hogy mely körülmények között és milyen morális alapelvek figyelembevételével tekinthető egy háború jogszerűnek, és mi az, ami erkölcsi szempontból indokoltá teszi annak lefolytatását. Az igazságos háború elmélete így nemcsak a háború jogszerűségi aspektusait vizsgálja, hanem azokat az alapvető erkölcsi normákat is, amelyek biztosítják, hogy egy háború indítása és végrehajtása megfeleljen a nemzetközi jog és az etikai normák követelményeinek. A háborús cselekmények és a háborús döntéshozatal ilyen komplex etikai értékelése lehetővé teszi, hogy elválasszuk a jogszerű és erkölcsileg elfogadható háborúkat a jogtalan agresszióktól és az aránytalan erőszak alkalmazásától.

Az igazságos háború³ elmélete évezredekre nyúlik vissza, és alapvetően azt próbálja meghatározni, hogy mikor és hogyan legitimálható egy háború, valamint

³ BODA 2023a.

mi az, ami etikailag elfogadható a konfliktusok kezelésében. Az igazságos háború fogalma nem csupán elméleti síkon létezik, hanem egy olyan praktikus iránymutató, amely a mai társadalmak számára is releváns válaszokat adhat, amikor a konfliktusok elkerülhetetlenné válnak. Az igazságos háború elveit hagyományosan kétféleképpen lehet alkalmazni.

Az első alkalmazási forma az igazságos háború elméletének teljes körű vizsgálata. Ilyenkor nemcsak az egyes elvek helytállóságát elemezzük, hanem azt is, hogy maga az elmélet mennyiben alkalmazható a modern világ összetett konfliktusaira. Ez a megközelítés olyan kérdéseket vet fel, mint például: képes-e az igazságos háború hagyományos modellje adekvát módon kezelni a nem állami szereplők által vívott harcokat, a kibertámadásokat vagy a globális terrorizmus problémáját? A kortárs diskurzusban egyre gyakoribb az a kritika, hogy az igazságos háború klasszikus elvei – amelyek még a középkori és kora újkori hadviselési normákra épültek – nem feltétlenül alkalmazhatók a mai geopolitikai helyzetekre, és szükség lehet azok átértelmezésére vagy újragondolására.

A második alkalmazási forma az igazságos háború egyes elemeinek használata konkrét esetekben. Ilyenkor nem a teljes elméletet vizsgáljuk, hanem annak egyes kulcsfogalmait alkalmazzuk egy adott konfliktus értékelésére. Ilyen például a legitim autoritás elve, amely szerint csak megfelelő jogi és erkölcsi felhatalmazással rendelkező szereplők indíthatnak háborút, biztosítva ezzel a jog és rend fenntartását, különös tekintettel annak alkalmazhatóságára a modern háborús és politikai helyzetekben. Ez az elv a nemzetközi jogban is kiemelkedő jelentőségű, hiszen meghatározza, hogy egy állam vagy nemzetközi szervezet (például az ENSZ) mikor tekinthető jogosultnak katonai akció végrehajtására. Emellett az igazságos háború egyéb fogalmai – például a proporcionális erőszak alkalmazása vagy a civilek védelme – szintén segíthetnek egy adott katonai beavatkozás erkölcsi megítélésében.

A legitim autoritás fogalma napjainkban sem egységes, hiszen különböző típusú autoritások léteznek párhuzamosan, és mindegyik más-más alapokra épül. A politikai hatalom,⁴ a jogi rendszer, a vallási intézmények, a tudományos közösség vagy akár a vállalatok és nemzetközi szervezetek mind legitim autoritásként működhetnek saját területükön belül. Az ebből fakadó probléma az, hogy ezek az autoritások nem mindig követik ugyanazokat az alapelveket, és így a hozzájuk kapcsolódó szabályok között konfliktusok merülhetnek fel.⁵

Ezen autoritások közötti összefonódás különösen éles kérdéseket vet fel, ha az állami és nem állami szereplők közötti kapcsolatokat vizsgáljuk. Az állami autoritás legitimációja sokszor a demokratikus választásokon vagy jogi intézményeken keresztül valósul meg, ahol a kormányok és a jogalkotó hatóságok elfogadott szabályokat hoznak létre, és biztosítják azok végrehajtását. Ezzel szemben nem állami szereplők – mint például nem kormányzati szervezetek (NGO-k), vallási közösségek, vállalatok, nemzetközi szervezetek vagy társadalmi mozgalmak – egy más típusú legitimációval rendelkeznek, amely nem feltétlenül a politikai vagy jogi hatalomra épül, hanem gyakran a közösségi konszenzusra, a piaci elvárásokra vagy morális és etikai alapú normákra.

⁴ FORGÁCS 2017, vö. WALZER 1977: 44.

⁵ UJHÁZI 2017.

A probléma akkor merül fel, amikor az állami és nem állami szereplők közötti kapcsolatok összefonódnak, és mindkét fél jogosultságot érez arra, hogy szabályokat alakítson ki és érvényesítsen. Ilyen esetekben a kérdés az, hogy ugyanaz a szabálycsoport vonatkozik-e minden legitim autoritásra, vagy különböző szabályrendszerek kell hogy irányítsák az állami és nem állami szereplők tevékenységét. Például egy nemzetközi szervezet, mint az ENSZ, olyan globális szabályokat hozhat létre, amelyek egyes államok számára kötelező érvényűek, miközben egyes államok nem feltétlenül tartják be azokat, ha azok ellentétesek a nemzeti szuverenitással vagy az állami érdekeikkel. Hasonló problémák merülhetnek fel egy multinacionális vállalat és a nemzeti jogi rendszer közötti összefüggésben, amikor a vállalatok saját etikai szabályait vagy üzleti érdekeiket helyezik előtérbe.

A kérdés tehát az, hogy létezhet-e egy olyan átfogó és koherens rendszer, amely minden típusú legitim autoritás számára egyesíti a szabályokat, vagy inkább a különböző autoritások által hozott szabályok közötti kölcsönhatásokat kell figyelembe venni, és a megfelelő kompromisszumokat kialakítani. Az állami és nem állami szereplők közötti interakciók egyre bonyolultabbá váló dinamikája azt mutatja, hogy a szabályok összehangolása nem csupán jogi kérdés, hanem politikai, gazdasági és társadalmi aspektusokat is magában foglal, amelyek mind szükségessé teszik a különböző legitim autoritások közötti párbeszédet és együttműködést.

Werbőczy és a Szent Korona-eszme⁶

Werbőczy István (1458–1541) a középkori magyar jogtörténet egyik meghatározó alakja, legismertebb műve, a *Tripartitum* (1514), a magyar nemesi jogok összegzését tartalmazza. Bár a mű nem fogalmaz meg önálló háborúelméletet, a háború kérdése szorosan összefügg benne a nemesi jogokkal, a keresztény hit védelmével és a Szent Korona eszméjével. „a nemzetek joga pedig megosztotta az uradalmakat, kitalálta a vagyonelkülönítést, meghonosította a háborút, fogságot, szolgálókat és más ilyen a természeti joggal ellenkező dolgokat.”⁷

Különösen fontos szerepet kap a háború indításának jogosultsága, azaz a legitim autoritás kérdése, amely Werbőczy gondolkodásában több tényezőtől függött. Werbőczy jogi rendszerében a Szent Korona az ország függetlenségének, egységének és szuverenitásának legfőbb szimbóluma volt. A háború akkor tekinthető igazságosnak és jogosnak, ha az a Szent Korona jogait védi, vagy ha azt a Szent Korona nevében eljáró uralkodó hirdeti meg. Ez az elv biztosította, hogy a háború nem pusztán egy uralkodói önkény következménye, hanem a magyar államiság és jogrend védelmének eszköze legyen.

„Mert a királyi fényhez méltóbban, alattvalói nyugalma és békességére mi alkalmasabbat nyújthatott volna, mint azt, hogy az ellenségtől való félelmet messzeűző háborúk és fegyvercsorogások után a békéről gondoskodik? A mely állandó és szilárd nem lehet,

⁶ WERBŐCZY 1995: 32, vö. BODA 2019a.

⁷ WERBŐCZY 1995 8.

hacsak a jog kormányzatán nem nyugszik; bizonyos pedig az, hogy sokkal többet ártanak a belső viszályok, mint a külső háborúk és hogy több és hatalmasabb országot döntött romba hazai méreg, semmint ellenséges fegyver.”⁸

Az uralkodó rendelkezett azzal a törvényes joggal, hogy háborút hirdessen és hadjáratot vezessen, hiszen ő volt az ország legfőbb katonai vezetője. A legitim háború feltétele, hogy azt a király a Szent Korona nevében és az ország védelmében indítsa. Ez különösen fontos volt a török hódítás időszakában, amikor Magyarország a „kereszténység védőbástyájaként”⁹ (*antemurale christianitatis*) jelentős szerepet játszott a török elleni háborúkban. Werbőczy jogfelfogásában a védekező háborúk mindig igazolhatók voltak, mivel azok a keresztény közösség és az ország függetlenségének megőrzését szolgálták.

A Szent Korona-jog elve, amely a 13. századtól kezdve egyre inkább fontos szerepet kapott, azzal az alapvetéssel élt, hogy a király hatalma nem abszolút, hanem a nemességgel együtt, közösen gyakorolt hatalom. Ez a közös uralkodói hatalom egyensúlyozta a királyi és a nemesi jogokat. A nemesség, a főurak és a király az uralkodás jogát mind a Szent Koronától nyerték. A királyt a nemesség választotta meg, de a választás az isteni akaratot is tükrözte, mert a Szent Korona az isteni hatalmat is közvetítette. A királyi hatalom és a nemesi jogok egyaránt a Szent Korona szimbolikus hatalmán alapultak.

A „nemesi ellenállás jog” azt jelentette, hogy ha az uralkodó igazságtalan intézkedésekkel korlátozta a nemesség kiváltságait vagy az ország szuverenitását, a nemesek jogosultak voltak fegyveresen is fellépni ellene. Ez a gondolat erősen kötődött az igazságos háború klasszikus elméletéhez, amely az igazságtalanság megszüntetését és a jogok helyreállítását tartotta a fegyveres konfliktus alapfeltételének.

A háborúindítás joga – mint létező legitim autoritásnak –, a királyi hatalom részeként természetes jogként jelenik meg, amelynek célja nem csupán a területi integritás fenntartása, hanem az állam védelme is. Az uralkodó feladata, hogy biztosítsa az ország biztonságát, és megvédje azt minden külső és belső fenyegetéssel szemben.

„És ezután (irigység nélkül legyen mondva) nem volt oly nép vagy nemzet, a mely a keresztyén köztársaság megvédése és tovább terjesztése mellett erősebben és állhatatosabban állott volna őrt, mint a magyar; a mely (hogy a régiebbeket ne is említsem) mintegy száznegyven éven át a rettenetes törökökkel szemben, hol támadva, hol védekezve, a mohamedán undokság egész vadsága ellen legnagyobb dicsőségére küzködven, különféle kétes háborúkban soká és gyakran a legvérengzőbb csatákat vívta és a többi keresztyénséget (nehogy mintegy széttört gátakon túl terjedjen az ellenség dühe) vére hullásával, élte odaadásával és sebeivel biztosította és mentette, akkora vitézséggel és oly természeti erő kifejtéssel, hogy élete jobbadán fegyver alatt tölt el.”¹⁰

A török elleni védekező háború különleges helyet foglal el, mivel az a kereszténység védelmére irányult. A Szent Korona eszméje, amely a királyi hatalom és az ország

⁸ WERBŐCZY 1995: 3.

⁹ BODA 2021, vö. BODA 2019b.

¹⁰ BODA 2023b: 142–143, 209, 292–293, 334, 387–389.

jogrendjének alapját képezte, az igazságosság és a jog védelmét szimbolizálta. Ez a rendszer az úgynevezett *koronás jog* (vagy *koronás elv*) alapelveire épült, ahol a Szent Korona a nemzet közösségét képviselte, és minden hatalom forrása ebből származott. Bár Werbőczy nem dolgozott ki külön igazságosháború-elméletet, a *Tripartitum* elvei alapján világosan kirajzolódik, hogy számára a háború jogosultsága elsősorban jogi és erkölcsi keretek között értelmezhető, és a legitim autoritás kérdése döntő szerepet játszik benne.

Pázmány és az igazságos háború elmélete¹¹

Pázmány Péter (1570–1637) a magyar katolikus megújulás meghatározó alakja, esztergomi érsek és politikai gondolkodó, teológiai és erkölcsi szempontból is foglalkozott a háború kérdésével. Nézetei a katolikus teológiai hagyományokhoz, különösen Aquinói Szent Tamás (1225–1274) igazságos háborúról szóló tanításaihoz igazodtak. A háború igazolhatóságát több tényező mentén vizsgálta, de különösen fontosnak tartotta a legitim autoritás elvét, amely szerint háborút kizárólag jogszerű és Isten által rendelt hatalom hirdethet. Pázmány határozottan kiállt amellett, hogy háborút csak törvényes uralkodó vagy más legitim hatalom hirdethet. Ez az elv a skolasztikus hagyományokból ered, amely szerint a háború akkor tekinthető jogosnak, ha azt egy Isten által rendelt és elismert politikai vezető indítja el az igazság és a közjó védelmében. Ennek alapján Pázmány a Habsburg-dinasztia uralkodóit tekintette Magyarország törvényes vezetőinek, akik jogosultak voltak a török elleni háborúk megvívására. Szerinte a Habsburgok uralkodása nemcsak politikailag, hanem erkölcsileg is igazolható volt, hiszen a keresztény hit védelmére voltak hivatottak, és az ország függetlenségét biztosították.

Pázmány Péter igazságos háborúval kapcsolatos elmélete a keresztény vallás tanításain alapul, amelyek a középkor és kora újkor vallási és politikai viszonyait tükrözik. A jezsuita teológus számára az igazságos háború fogalma egy olyan morális elvet jelentett, amely meghatározza, mikor és hogyan lehet háborút folytatni vallási vagy politikai indokok alapján. Pázmány elmélete a katolikus egyház tanításaihoz igazodott, és a háború igazságosságának elvét a vallás, a jog és az erkölcs keretein belül értelmezte.

Az igazságos háború egyik legfontosabb elve a jogszerű ok, vagyis a háború kirobbantásának akkor van legitimációja, ha annak célja valóban igazságos. Pázmány elmélete szerint egy háború akkor tekinthető igazságosnak, ha az a vallási vagy politikai rend megvédésére vagy egy igazságtalan támadás visszaverésére irányul. A háború célját tehát mindig alapos indokokkal kell alátámasztani, és az igazságtalanságot kell helyreállítani.

A háború vezetésére és kirobbantására azonban nem bárki jogosult. Pázmány külön hangsúlyozta a legitim autoritás fontosságát. Az igazságos háború kizárólag olyan személyek vagy hatalmak döntése alapján indítható, akik erkölcsileg és jogilag jogosultak arra, hogy ilyen döntést hozzanak. Ilyen jogosult hatalom lehetett a politikai

¹¹ PÁZMÁNY 2008, vö. BODA 2023b: 202–207, 343, 385, 392.

vezetés, tehát a királyok és uralkodók, akik az állam jogi és vallási tekintélyével rendelkeztek. Pázmány számára a világi hatalomnak az a feladata, hogy a keresztény vallás védelme érdekében vagy az igazságtalan támadások elhárítására háborút hirdessen.

A másik fontos aspektus a vallási autoritás szerepe, különösen a katolikus egyház vezetője, mint a pápa. A pápa és más magas rangú egyházi vezetők jogosultak voltak vallási háborúkat hirdetni, ha azok a kereszténység védelmét, illetve az egyház tisztaságát szolgálták. Pázmány elmélete tehát az egyházi és politikai hatalom összefonódását is tükrözte, és a vallási vezetők szerepét meghatározó tényezőként emelte ki a háború igazságosságának eldöntésében.

A háború folytatásának módja és mértéke szintén fontos szerepet kapott Pázmány elméletében. A háború nemcsak célja, hanem módszerei szerint is igazságos kell hogy legyen. Pázmány azt vallotta, hogy a harcok során tiszteletben kell tartani az erkölcsi normákat, és kerülni kell a civilek szándékos bántalmazását vagy a túlzott erő alkalmazását. A háború eszközei alkalmazásának arányosnak kell lenniük a kitűzött célokkal, hogy a cselekedetek ne váljanak erkölcsileg kifogásolhatóvá.

Pázmány igazságos háborúról alkotott elképzelése tehát szorosan összefonódott a politikai és vallási hatalom tekintélyével. A háború igazságosságának egyik legfontosabb feltétele a megfelelő és jogszerű autoritás megléte, amely jogosult annak eldöntésére, hogy mikor és hogyan szükséges háborút indítani.

Pázmány gondolkodásában a török elleni háború legitimációját is az uralkodói hatalom biztosította. Úgy vélte, hogy az ország védelme nemcsak politikai szükség-szerűség, hanem erkölcsi kötelesség is. Ebben a harcban a Habsburgok vezető szerepét természetesnek és igazoltnak tartotta, hiszen ők voltak az a legitim hatalom, amely a keresztény világ védelmét biztosíthatta. Pázmány gondolkodásában a török elleni harc nem egyéni vagy helyi érdekek mentén szerveződő fegyveres konfliktus volt, hanem az egész keresztény világ közös ügye, amelyet csak legitim hatalom irányíthatott. Az ország védelme és a hit megőrzése tehát csak a törvényes uralkodó vezetése alatt volt igazolható.

Bár Pázmány a katolikus megújulás egyik vezető alakja volt, nem tartotta kívánatosnak a vallási háborúkat, és úgy vélte, hogy az egyház szerepe elsősorban a prédikáció és a meggyőzés révén érvényesülhet.

„Mialatt az 1618-ki pozsonyi országgyűlésen II. FERDINÁND királlyá választása és a templomok kérdése miatt ingerültviták folytak: Csehországban kitört a vallásháború, mely csakhamar lángba borította alsó és felső Ausztriát is és alkalmul szolgált, hogy Erdély nagyratörő fejedelme, BETHLEN GÁBOR, saját és a protestantizmus érdekében megindítsa támadását.”¹²

Nem támogatta az egyéni kezdeményezésű fegyveres konfliktusokat, és hangsúlyozta, hogy a hit terjesztése és védelme nem lehet egyéni vagy helyi érdekek mentén szervezett harc tárgya, hanem azt is a törvényes hatalomnak kell irányítania.

Pázmány gondolkodásában a háború igazolhatósága elsősorban a legitim autoritás meglététől függött. Főbb elvei a következők voltak: a háború kizárólag törvényes

¹² RAPAICS 1894: 8.

uralkodó által hirdethető, hiszen csak ő rendelkezik Isten által rendelt hatalommal. A király vagy uralkodó jogát a háború indítására nemcsak politikai hatalom, hanem vallási legitimáció is biztosítja, hiszen az uralkodó Isten megbízottja, aki az országot és annak népét védi. „[M]ert mihelyt egyik háborúság vagy késértet eltávozik, ottan más következik, sőt még az első ütközet fen vagy, és véletlenül sokkal több harc érkezik.”¹³ Így a háború kinyilvánítása nemcsak a világi érdekek, hanem a vallási és erkölcsi rend fenntartásának eszköze is.

A Habsburgok legitim uralkodónak tekintendők, így jogosultak voltak a törökellenes háborúk vezetésére. A Habsburg-ház uralkodása alatt Magyarország a dinasztikus és vallási legitimációt is biztosította a háború vezetésére. Mivel a Habsburgok a keresztény Európa védelmezőiként és a Szent Korona örököséiként szerepeltek, jogukban állt az Oszmán Birodalommal szembeni védekezést irányítani, ezzel biztosítva az ország és a keresztény hit védelmét.

A keresztény hit és Magyarország védelme erkölcsi kötelesség, de ennek végrehajtása a legitim uralkodóra tartozik. A vallási és nemzeti védelem egyaránt erkölcsi kötelesség, amely minden hívő számára fontos, de a gyakorlati megvalósítás és annak irányítása az uralkodó feladata. A király az, aki a Szent Korona eszméje alapján felelős a háború és béke kérdéseinek eldöntésében, így ő az, aki legitim módon képviseli az országot és a vallás érdekeit.

A vallási háborúk nem kívánatosak, és a hit terjesztése békés eszközökkel kell hogy történjen. A vallás terjedését nem szabad erőszakos módon kényszeríteni, mivel a hit igazi ereje a meggyőzésben rejlik, nem pedig a fegyverekben. A vallási háborúk elkerülendők, mivel ellentétesek a keresztény erkölcsökkel, és a békés hittérítés a vallási élet természetes módja, amely a szeretet és a megbecsülés eszközeivel valósulhat meg. Pázmány tehát a háború jogosultságát nem egyéni vagy helyi kezdeményezésnek, hanem egy magasabb, Isten által elrendelt hatalom döntésének tekintette. Ezzel szoros kapcsolatot teremtett a háború teológiai és politikai legitimációja között, ami jelentős hatással volt Magyarország 17. századi politikai és katonai stratégiájára.

Zrínyi Miklós és a legitim autoritás¹⁴ kérdése a háborúban

Zrínyi Miklós (1620–1664) költő, hadvezér és politikai gondolkodó, a 17. századi törökellenes harcok egyik kiemelkedő alakja volt. Gondolkodásában a háború nemcsak katonai szükségszerűségként, hanem erkölcsi és politikai kérdésként is megjelent. Különösen fontosnak tartotta a legitim autoritás szerepét a háború igazolhatóságában, amelyet sajátos módon értelmezett: míg elismerte a Habsburgok uralmát, a magyar nemzeti vezetők önálló szerepvállalását is elengedhetetlennek tartotta.

¹³ RAPAICS 1894: 258, 260, 262–264, 290.

¹⁴ ZRÍNYI 1956: 23, vö. PERJÉS 1965: 73, vö. HAUSNER 2019.

A legitim autoritás és az igazságos háború elvei

Zrínyi gondolkodása az igazságos háború klasszikus elméletére épült, amely szerint egy háború akkor tekinthető erkölcsileg indokoltnak, ha jogos célja van, legitim hatalom hirdeti ki, és a szükséges körülmények fennállnak. Azonban Zrínyi értelmezése eltért a korabeli Habsburg-párti felfogástól: Zrínyi elismerte a Habsburgok szerepét a törökellenes harcban, hiszen a magyar királyi cím birtokában joguk volt a háború vezetésére. Az *török áfium ellen való orvosság*¹⁵ című művében azonban kifejezi elégedetlenségét a császári udvar passzivitásával és a magyar ügyekkel szembeni közömbösségével. Zrínyi szerint a háború erkölcsi és politikai igazolásának másik pillére a magyar nemzeti vezetők felelőssége volt. Véleménye szerint, ha az uralkodó nem cselekszik határozottan, akkor a magyar nemesség és hadvezérek is jogosultak kezdeményezni a török elleni harcot, hiszen a közjó és a haza védelme mindenképp felett áll. Ezzel szembement azzal a felfogással, amely szerint kizárólag az uralkodói hatalom jogosult háborút indítani.

Zrínyi úgy vélte, hogy Magyarországnak nem szabad pusztán a Habsburgokra hagyatkoznia, hanem saját kezdeményezéssel kell vezetnie a védekezést. A *Mátyás király életéről való elmélgedések* című művében példaként állította Mátyás királyt, aki független magyar politikát folytatott, és saját haderejével védte az országot. Ez a gondolat azt sugallta, hogy a magyar nemesség és hadvezérek is legitim hatalmat gyakorolhatnak a nemzet védelmében, ha az uralkodó nem cselekszik kellőképpen.

Zrínyi a török elleni háborút nem csupán katonai szükségszerűségként, hanem erkölcsi kötelességként is értelmezte. A háború erkölcsileg igazolható, ha célja a kereszténység (keresztény hit védelme) és a magyar nép fennmaradásának biztosítása. A vallás és az ország védelme közös érdek, amelynek érdekében a fegyveres küzdelem elfogadható, különösen akkor, ha az a keresztény hit megőrzését és a magyar nép biztonságát szolgálja. A vallási és nemzeti közösség védelme nemcsak jogi, hanem erkölcsi kötelesség is, amely a társadalom jólétéhez és a közjóhoz vezet.

A török hódítás elleni harc nem csupán jogos, hanem elengedhetetlen. A külső fenyegetés, különösen az Oszmán Birodalom terjeszkedése, közvetlen veszélyt jelentett Magyarországra függetlenségére és keresztény vallására. Ezért a Magyar Királyság számára a védekezés nem csupán jogi kötelesség, hanem a túlélés és a nemzet identitásának megőrzésének alapvető eszköze. Az önvédelem nem csupán egy lehetőség, hanem a közösség számára szükséges lépés. Ezt tekinthetjük Zrínyinél az önvédelem elsődlegességének. Amennyiben a legitim uralkodó nem lép fel kellő határozottsággal, akkor a magyar vezetők is jogosultak kezdeményezni a háborút. A királyi hatalom felelőssége, hogy megvédje az országot, de ha az uralkodó nem cselekszik megfelelő módon, akkor a nemzeti vezetők és a nemesség feladata, hogy cselekedjenek az ország védelme érdekében. A közjó és a nemesi szabadságjogok figyelembevételével a magyar vezetők jogosultak arra, hogy kezdeményezzék a háborút, ha az uralkodó nem biztosítja az állam védelmét.

Zrínyi háborúval kapcsolatos nézetei műveiben is megjelennek: *Szigeti veszedelem* – Az eposzban a háború nem csupán katonai esemény, hanem a hősiesség és

¹⁵ ZRÍNYI 2003: 12, vö. ZRÍNYI 1990: 30–46, vö. VALLIN 2019: 639–650, vö. BODA 2020: 79–91.

a keresztény hit védelmének eszköze. A főhős, Zrínyi dédapja, a keresztény közösség és a nemzet védelmében áldozza életét. A mű legitimálja a háborút az erkölcsi felelősség és az önfeláldozás révén. Az *török áfium ellen való orvosság* – Ez a politikai értekezés a gyakorlati hadvezetés mellett azt is hangsúlyozza, hogy a magyar vezetőknek önállóan kell cselekedniük, ha az uralkodó nem képes megfelelően védeni az országot.

Zrínyi háborús gondolkodásában tehát egyfajta kettősség figyelhető meg a legitim autoritás tekintetében: Elismerte a Habsburg uralkodó törvényes hatalmát, de bírálta annak tétlenségét. A magyar vezetők számára is jogot formált a háború indítására, ha az uralkodó nem lép fel kellő határozottsággal. A háború legitimitását erkölcsi és politikai alapon is igazolta, hangsúlyozva a keresztény hit és a nemzeti önállóság védelmét.

Zrínyi gondolkodása egyensúlyozott a Habsburg-lojalitás és a magyar önállóság eszméje között, és a legitim háború alapját nem pusztán az uralkodói hatalomban, hanem a nemzeti felelősségvállalásban is látta. Ez a szemlélet meghatározta a későbbi magyar politikai és katonai gondolkodást is, különösen a Rákóczi-szabadságharc és a 19. századi függetlenségi törekvések idején. Zrínyi élesen bírálta a magyar nemességet, amely szerinte nem tett eleget a török elleni küzdelem érdekében. Úgy vélte, hogy a nemesi önérdek és a belső megosztottság gyengíti az ország védekezőképességét, és a nemzet sorsát a külső hatalmak kezébe adja. A legitim autoritás kérdése Zrínyi számára nem pusztán a Habsburg-uralkodó hatalmának elismeréséről szólt, hanem a magyar politikai elit felelősségéről is, amelynek feladata a közjó és a nemzet védelme. A nemesség passzivitása és széthúzása miatt Zrínyi szerint Magyarország képtelen volt hatékonyan fellépni a török veszéllyel szemben. Úgy gondolta, hogy a magyar politikai vezetőknek nem csupán saját birtokaik és privilégiumaik megőrzésére kellene törekedniük, hanem az ország egységének megteremtésére is. A legitim hatalom Zrínyi értelmezésében nem pusztán örökölt vagy felsőbb tekintély által biztosított pozíciót jelentett, hanem a felelős cselekvés és a közösség iránti elkötelezettség követelményét is.

A felelősség elve három fő szempont szerint jelent meg Zrínyi gondolkodásában: a nemesi rétegnek nemcsak politikai döntéshozatalban kell részt vennie, hanem fegyveresen is meg kell védenie az országot. A nemesség felelőssége nem csupán a jogi és társadalmi rend fenntartásában rejlik, hanem a nemzet védelmében is, amelyben aktívan kell közreműködniük. A nemesi réteg nem vonulhat vissza csupán politikai játszmákba, hanem kötelessége, hogy a fegyvereket is ragadja, amikor az ország védelme vagy szuverenitása veszélybe kerül. A törökellenes harc sikeréhez elengedhetetlen a nemzet belső egysége. A megosztottság és a belső konfliktusok gyengíthetik az ország védelmi képességeit, és lehetőséget adhatnak a külső ellenség számára a támadásra. A közös cél érdekében, amely a kereszténység és Magyarország védelme, minden politikai és társadalmi csoportnak össze kell fognia, és félre kell tennie a személyes vagy pártpolitikai érdekeket, hogy hatékonyan szembenézzenek a török hódítással. Bár Zrínyi a Habsburgokat szövetségesének tekintette, úgy vélte, hogy Magyarország nem hagyhatja magát passzívan Bécs segítségére várva. Szerinte Magyarország számára elengedhetetlen, hogy saját kezdeményezéssel cselekedjen, és ne függjön teljes mértékben a Habsburgok döntéseitől. Zrínyi kritikája arra mutatott rá, hogy Magyarországnak saját, független politikai és katonai stratégiát kell kialakítania, és nem szabad teljes mértékben a külső hatalmak segítségére hagyatkoznia.

Bethlen Gábor és a legitim autoritás kérdésköre¹⁶

Bethlen Gábor (1580–1629) Erdély fejedelme (1613–1629), a 17. század egyik legkiválóbb magyar államférfija, a háború és béke kérdését pragmatikus módon közelítette meg. Bár a fegyveres konfliktusokat nem kerülte, politikai és katonai stratégiájában a békét részesítette előnyben, ha az Erdély és a magyar protestánsok érdekeit jobban szolgálta. Működése során a háborút mindig jól meghatározott célok érdekében alkalmazta, és a diplomáciai megoldások híve volt. Uralkodása során nem csupán az Erdélyi Fejedelemség függetlenségének megőrzésére törekedett, hanem a legitim autoritás kérdését is új alapokra helyezte.

Bethlen hatalma nem csupán származási vagy dinasztikus jogon alapult, hanem a rendi országgyűlés általi megerősítés is biztosította legitimitását. Politikai programját úgy alakította ki, hogy az összhangban legyen a protestáns magyar nemesség érdekeivel, így sikerült széles társadalmi támogatottságot elnyernie. Ez a támogatottság segítette őt abban, hogy megerősítse hatalmát, és megszilárdítsa vezetői pozícióját a magyar történelem egyik legviharosabb időszakában. Bethlen külpolitikájában kulcsfontosságú szerepet játszottak a protestáns európai hatalmakkal, különösen Svédországgal és a német fejedelemségekkel kialakított szövetségek. Ezek a szövetségek nemcsak katonai és diplomáciai támogatást jelentettek számára, hanem megerősítették politikai tekintélyét is. Bethlen sikeres külpolitikája lehetővé tette, hogy Magyarország nemcsak a Habsburgokkal, hanem az európai protestáns hatalmakkal is szoros kapcsolatokat építsen ki. Bethlen legfőbb politikai ellenfelei a Habsburgok voltak, akik a magyar királyságot a katolikus centralizáció eszközeiként irányították. Bethlen nemcsak a belső rendi ellenszéllel, hanem a Habsburgokkal folytatott politikai és katonai harccal is szembesült. A magyar rendek szemében ő vált az ellenállás legitim vezetőjévé, aki a magyar protestánsok és a nemzet függetlenségi törekvéseinek képviselőjeként fellépett a Habsburgokkal szemben, így ő volt a legfontosabb alakja az oszmán-török és a katolikus Habsburg birodalom közötti politikai küzdelemnek.

Gyalókay Jenő *Bethlen Gábor mint hadvezér*¹⁷ című tanulmányában Bethlen hadvezéri pályafutását és katonai teljesítményét elemzi. A szerző hangsúlyozza Bethlen katonai tehetségét, valamint azt, hogy miként alakította a fejedelem Erdély haderejét és védelmi rendszerét a 17. század első felében. Gyalókay bemutatja Bethlen hadvezéri stratégiáit, amelyek között különösen kiemelkednek a jól megtervezett hadjáratok és a modern katonai taktikák alkalmazása.

A legitim autoritás és a háború igazolhatósága

Bethlen politikájában a háború eszközként szolgált a legitim uralom biztosítására. A harmincéves háborúhoz való csatlakozása nem csupán Erdély érdekeit szolgálta, hanem a Habsburgok abszolutista hatalmával szembeni ellenállást is kifejezte.

¹⁶ BETHLEN 1983: 26, vö. DRĂGAN 2011.

¹⁷ GYALÓKAY 1929.

A politikai autoritás nem önmagáért létezik, hanem azt a rendek érdekeinek szolgálatában kell gyakorolni. Bethlen uralkodása alatt a hatalmát arra használta, hogy megvédje a magyar protestantizmust és Erdély autonómiáját, amelyek kiemelten fontosak voltak a magyar társadalom számára. Mivel a rendek támogatását élvezte, politikai döntéseit és háborús törekvéseit az ő érdekeikhez igazította, így a közösség védelme és jóléte állt politikai programjának középpontjában. A legitimitás egyik alapja az volt, hogy Bethlen figyelembe vette a politikai közösség vallási érdekeit. A vallásszabadságot és a protestáns hit védelmét nem csupán politikai feladatként, hanem vallási kötelességként is kezelte. Bethlen nem csupán politikai vezető volt, hanem vallási vezetőként is tekintett magára, és minden lépését annak érdekében tette, hogy biztosítsa a szabad vallási gyakorlatot és megvédje a protestantizmus helyzetét Erdélyben és Magyarországon. Bethlen szerint a fegyveres konfliktusok csak akkor igazolhatók, ha azok az igazságtalan elnyomás megszüntetésére irányulnak, és a háború célja a jogszerűség és az igazság védelme. Ezzel a szemlélettel Bethlen a politikai döntéseit és a háborús politikáját a vallási és erkölcsi normákhoz igazította, biztosítva, hogy azok a közjót szolgálják.

A legitim uralkodó diplomáciai kötelezettségei, „a béke mint politikai eszköz”

Bethlen nem csupán katonai, hanem diplomáciai eszközökkel is igyekezett biztosítani uralma legitimitációját: Bethlen politikai tekintélyének megerősítésében kulcsszerepet játszott a Habsburg-ellenes protestáns szövetségben betöltött szerepe. A különböző protestáns európai hatalmakkal, különösen Svédországgal és a német fejedelemségekkel való szoros együttműködés lehetővé tette számára, hogy Erdélyt a nemzetközi politikai térképen fontos szereplőként pozícionálja. Ez a szövetségi rendszer segített neki abban, hogy megerősítse saját vezetői pozícióját, miközben a magyar és erdélyi protestáns közösségek védelme is prioritás volt.

Bár Erdély formálisan az Oszmán Birodalom hűbérese volt, Bethlen ezt a helyzetet tudatosan kezelte úgy, hogy megőrizze Erdély belső politikai autonómiáját. Az Oszmán Birodalom alá tartozás nem akadályozta meg őt abban, hogy erősítse a rendek támogatását és fenntartsa a helyi vezetés kontrollját. Bethlen ügyes diplomáciai manőverekkel, például a törökökkel való tárgyalásokkal, biztosította, hogy Erdély politikai függetlensége és vallási szabadsága megmaradjon, miközben elkerülte a közvetlen oszmán beavatkozást. Bethlen háborúi mindig béketárgyalásokhoz vezettek, amelyek során a fejedelem kiemelkedő szerepet játszott Erdély jogainak és autonómiájának biztosításában. A háborús konfliktusokat nemcsak katonai, hanem politikai eszközként is használta, hogy elérje hosszú távú céljait, amelyek középpontjában a területi és vallási autonómia állt. A békefolyamatok során Bethlen eredményesen biztosította, hogy Erdély megtartsa politikai függetlenségét, és megerősítette a protestáns vallási közösséget az országban.

Bethlen politikája és háborús stratégiája a legitim autoritás fogalmának új értelmezését hozta el. Az általa követett politika az igazságos háború elveihez illeszkedett, amelyben a hatalom legitim gyakorlása és a béke fenntartása egyensúlyban állt. Bethlen politikájában a háború kérdése nem elsősorban teológiai vagy erkölcsi szempontból

merült fel, hanem inkább gyakorlati és politikai megfontolások mentén. Nézetei szerint a háború akkor igazolható, ha: Bethlen számára a fegyveres konfliktusok alapvető célja Erdély függetlenségének megőrzése és védelme volt, különösen a Habsburgokkal és a törökökkel szemben.¹⁸ Bár Erdély török hűbéres állam volt, Bethlen sikeresen lavírozott a nagyhatalmak között, és háborúi gyakran az aktuális politikai érdekekhez igazodtak. Egyik legismertebb katonai vállalkozása a harmincéves háborúban való részvétel, amely a Habsburgok elleni protestáns összefogás része volt. Bethlen a harmincéves háborúba (1619–1626 között) a Habsburgokkal szemben lépett be, elsősorban az alábbi okokból: mint a protestáns hit támogatója, Bethlen fellépett a Habsburgok rekatolizációs törekvései ellen, és Erdélyből kiindulva a magyarországi protestánsok politikai és vallási jogainak védelmét tűzte ki célul. Bethlen célja nem csupán Erdély megőrzése volt, hanem az is, hogy a királyi Magyarországon erősítse a Habsburg-ellenes politikai befolyást. Ezt a harmincéves háború során többször is sikeresen elérte.

A harmincéves háború során Bethlen a protestáns hatalmakkal, például Svédországgal és a német fejedelemségekkel szövetségben harcolt, így Erdély európai szinten is jelentős szereplővé vált. Bethlen katonai és politikai tevékenysége a harmincéves háborúban több jelentős eredménnyel járt: 1619-ben elfoglalta Kassát, majd szinte egész Felvidéket. 1620-ban Magyarország királyává választották a beszercebányai országgyűlésen, bár koronázására nem került sor, mert nem tudott tartós politikai egyezséget kötni. Ugyanakkor Bethlen óvatos és diplomatikus hozzáállásának köszönhetően a konfliktusok végén, például az 1621-es nikolsburgi békében, sikerült Erdély autonómiáját és területi integritását biztosítani, miközben Magyarország protestáns lakosságának vallásszabadsága is erősödött. Bethlen politikájának egyik legkiemelkedőbb jellemzője az, hogy a háborút sosem tekintette öncélúnak. Mindig hangsúlyozta a diplomácia fontosságát, és háborúit úgy alakította, hogy azokat a békés megoldás alapjának tekintse.

Ennek példái: Bethlen egyszerre épített jó viszonyt a törökkel, a protestáns hatalmakkal és a Habsburgokkal. Ez a politikai egyensúly lehetővé tette számára, hogy Erdély a nagyhatalmi konfliktusok között is megőrizze önállóságát. Bethlen a békét mindig Erdély érdekeinek szolgálatába állította. Az általa kötött békeszerződések, például az 1626-os bécsi béke, Erdély számára kedvező feltételeket biztosítottak. Bethlen nem írt filozófiai értekezéseket az igazságos háborúról, de politikai tettei és levelezése alapján következtethetünk nézeteire: a háború mint szükségszerűség. Bethlen pragmatikusan tekintett a háborúra, amelyet elkerülhetetlennek tartott bizonyos helyzetekben. Ugyanakkor mindig a politikai stabilitás és a közjó érdekében vetette be a fegyveres erőket. Bethlen szemében a háború célja Erdély biztonságának megőrzése, valamint a magyar protestánsok és a vallási szabadság védelme volt.

Diplomáciájában Bethlen gyakran kereste a konfliktusok békés lezárását. Úgy vélte, hogy a háború értelme a tartós béke megteremtése, nem pedig a hódítás vagy a másik fél teljes megsemmisítése. Bethlen idejében a háborúk gyakran vallási konfliktusokhoz kötődtek, különösen Közép-Európában. Ő maga azonban nem pusztán vallási alapon politizált, hanem a vallási ellentéteket politikai eszközként is kezelte. Bethlen mint református fejedelem fontosnak tartotta a magyar protestánsok vallásszabadságát, és

¹⁸ PAPP 2013.

a Habsburgok rekatolizációs törekvései ellen lépett fel. A vallási konfliktusok politikai megoldása: Bethlen felismerte, hogy a vallási háborúk csak a nagyhatalmak érdekét szolgálják, ezért igyekezett a vallási kérdéseket politikai kompromisszumok révén kezelni.

Bethlen háborúval kapcsolatos gondolkodása a korabeli politikai realitásokhoz igazodott, és pragmatikus megközelítésével tűnt ki.¹⁹ A háborút nem erkölcsi kötelességgént, hanem a politikai célok eszközeként kezelte, miközben mindig a béke megteremtésére törekedett. Politikájának legfontosabb jellemzői: az Erdélyi Fejedelemség érdekeinek következetes védelme. A magyar protestánsok vallásszabadságának biztosítása. A háború és a diplomácia rugalmas alkalmazása a politikai célok elérésére. Bethlen tevékenysége a magyar történelemben a bölcs államférfi példája, aki a háború és béke kérdésében a politikai realizmus elveit követte, és sikeresen őrizte meg Erdély autonómiáját a 17. századi nagyhatalmi küzdelmek közepette. A premodern igazságos háború elméletei szorosan összefonódtak a kor vallási, jogi és politikai kontextusával. Külföldi teoretikusok (például Szent Ágoston, Aquinói Szent Tamás, Francisco de Vitoria) az egyetemes elvekre és a keresztény etika alapjaira helyezték a hangsúlyt. Hazai gondolkodók (például Werbőczy, Zrínyi, Pázmány) a török hódítások elleni védekezést és a magyar államiság megőrzését tekintették a háborúk igazságos alapjának. Az igazságos háború elmélete mindkét környezetben a béke helyreállítására és a társadalmi rend fenntartására törekedett.

Werbőczy, Pázmány, Zrínyi és Bethlen legitim autoritásának összevetése

Werbőczy, Pázmány, Zrínyi és Bethlen mind kiemelkedő történelmi személyek voltak, akik különböző módon kapcsolódtak a legitim autoritás kérdéséhez a háborúban, főként a Habsburg Birodalom és a Magyar Királyság politikai, vallási és katonai konfliktusai idején. A kérdésben való hasonlóságok és eltérések több aspektusból is vizsgálhatók, például a politikai és vallási ideológiák, a háborúhoz való viszony, illetve a jogi és politikai autoritás kérdései mentén.

Werbőczy a *Tripartitum* című jogi művével vált híressé, amely a magyar közjogot és a magyar nemesi jogokat alapvetően határozta meg. Ő inkább jogásként és politikai gondolkodóként van jelen a történelemben, és az autoritás kérdése számára a jogrend és a nemesség kiváltságainak megvédésében öltött testet. Werbőczy a magyar állam függetlenségét és a nemesek jogait védte, és nem támogatta a királyi hatalom korlátlan kiterjesztését, hanem inkább a rendi monarchiát. A háborúban a legitim autoritás kérdésében Werbőczy egy olyan jogi keretet képviselt, amely a királyi hatalmat a rendek és a nemesség jogai mellett korlátozta.

Pázmány, a jezsuita szerzetes és teológus a Habsburgok mellett állt, és az egyház szerepét a politikai és katonai konfliktusokban is hangsúlyozta. Az ő felfogása szerint a vallásos és politikai autoritás elválaszthatatlanul összefonódik, és a királyi hatalom nemcsak politikai, hanem vallási legitimációval is rendelkezik. Pázmány a katolikus vallás szempontjából támogatta a Habsburgokat a törökökkel szemben, és a legitim

¹⁹ ALMÁSI 2013.

autoritást a királyi és egyházi hatalom szoros összefonódásában látta. A háborúban tehát Pázmány számára a vallásos és politikai autoritás kérdése nemcsak politikai, hanem spirituális és erkölcsi aspektusokat is magában hordozott.

Zrínyi, a híres hadvezér és költő, aki a törökökkel szemben küzdött, a legitim autoritás kérdését inkább gyakorlati, katonai szempontból közelítette meg. Zrínyi számára a háborúban a vezetői autoritás alapját a hadvezéri képességek és a harci sikerek adták. Ő a hazafias és nemzeti autoritást is képviselte, és inkább a függetlenség, valamint a szabad és erős Magyarország eszméjét támogatta. A politikai autoritás számára nemcsak a királyi hatalmon alapult, hanem a nemzet és a katonai elismerés is fontos szerepet játszott. Zrínyi számára a háború legitimációja nemcsak a dinasztikus jogokon, hanem a hősi cselekedeteken is alapult.

Bethlen, Erdély fejedelme, a legitim autoritás kérdését más szempontból vizsgálta. Ő az erdélyi fejedelmi hatalmat erősítette meg, és az oszmánokkal való politikai manőverekben próbálta megőrizni Erdély függetlenségét, miközben a Habsburgokkal is kapcsolatot tartott. Bethlen számára a legitim autoritás kérdése egyensúlyt jelentett a függetlenség és a politikai pragmatizmus között. Mivel Erdély a Habsburgok alá tartozott, de Bethlen törekedett a saját fejedelmi hatalmának megerősítésére, a háborúban való részvétele és az autoritás kérdése inkább a politikai tárgyalások és hatalmi kompromisszumok mentén alakult.

Mindegyikük számára a legitim autoritás kulcsa az uralkodó hatalom, de más-más aspektusból. A közös vonás az, hogy mindannyian a hatalom jogi, politikai, vallási vagy katonai alapjait próbálták megérteni és legitimizálni a háborúval kapcsolatosan. Werbőczy inkább jogásként, a rendi monarchia híveként képviselte a király hatalmának korlátozását. Pázmány vallásos és politikai szempontból is támogatta a Habsburgok autoritását. Zrínyi számára a legitimáció a katonai siker és hazafias szellem alapjain nyugodott. Bethlen pedig pragmatikus politikai manőverekkel, a függetlenség és a diplomáciai kapcsolatok mentén közelítette meg a kérdést. Ez a sokszínű megközelítés rávilágít arra, hogy a legitim autoritás kérdése a háborúban nemcsak egyetlen szemszögből vizsgálható, hanem több tényező összjátékától függően formálódott.

Összegzés

Werbőczy a legitim autoritást jogi és társadalmi szempontból vizsgálta, hangsúlyozva, hogy a király hatalma csak akkor tekinthető legitimnek, ha tiszteletben tartja a rendek jogait. A rendi monarchia elvére építve, számára a hatalom legitimációja a társadalmi egyensúlyban és a jogi alapokban rejlett.

Pázmány a vallási alapú legitimációt képviselte, szerint a király hatalmának legitimációja nemcsak világi, hanem szakrális alapokra is épült, és a katolikus egyház elismerése nélkül nem volt teljes.

Zrínyi a katonai és hazafias szempontokat helyezte előtérbe, ahol a vezetői tekintély a hősiességen és a nemzeti függetlenség védelmén alapult.

Végül Bethlen politikai pragmatizmusa és diplomáciai érzéke határozta meg a legitim autoritást, számára a diplomáciai eszközök és hatalmi kompromisszumok biztosították Erdély függetlenségét. A háború igazolására alkalmazott különböző

típusú legitim autoritások eltérő aktorokhoz kapcsolódnak. Ezek a különböző megközelítések jól tükrözik a legitim autoritás sokféle alapját, legyen az jogi, vallási, katonai vagy diplomáciai. A legitim autoritás kérdése nemcsak egyes uralkodók vagy politikai rendszerek, hanem a társadalmi, vallási, katonai és diplomáciai kontextusok függvényében is változott és alakult a háborús időszakokban.

A háborúról való gondolkodás is idomult az adott korszakhoz. Amikor a „társadalmi biztonság” már nem a hagyományos értelemben vett, központi hatalom általi garantálás révén valósul meg, akkor az eltérő legitim autoritások értelmezésének felértékelődése elengedhetetlen feltétele lesz a háború igazolásának, mivel a konfliktusok legitimitásának megítélése egyre inkább a különböző hatalmi és ideológiai struktúrák közötti versengés eredményeként formálódik.

Felhasznált irodalom

- ALMÁSI Gábor (2013): Bethlen és a törökösség kérdése a korabeli propagandában és politikában. In KÁRMÁN Gábor – TESZELSZKY, Kees (szerk.): *Bethlen Gábor és Európa*. Budapest: Komáromi Nyomda és Kiadó Kft., 311–367.
- BETHLEN Gábor (1983): *Politikai írások*. Kolozsvár: Erdélyi Történeti Múzeum.
- BODA Mihály (2019a): A háborús igazságosság elméletének egy példája a magyar hadtörténelemben. Az igazságos háború szentkorona-eszmére alapozott elmélete. *Hadtudomány*, 29(4), 3–15. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2019.29.4.3>
- BODA Mihály (2019b): A humanista háborús ideológia Magyarországon a 15–16. században: a „kereszténység védőbástyája”. *Hadtudomány*, 29(4), 100–109. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2019.29.4.100>
- BODA Mihály (2020): Zrínyi hősiességfogalma a katonai hősiesség változó formáinak tükrében. *Hadtudományi Szemle*, 13(2), 79–91. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2020.2.7>
- BODA, Mihály (2021): The Hungarian Theory of Just War Based on the Idea of the Holy Crown. *Journal of Military Ethics*, 20(3–4), 269–280. Online: <https://doi.org/10.1080/15027570.2021.2018797>
- BODA Mihály (2023a): Az igazságos háború elmélete és a teremtvédelem: az igazságos háború elméletének története a középkortól a 20. századig a teremtvédelem szempontjából. *Hadtudományi Szemle*, 16(4), 123–137. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2023.4.6>
- BODA MIHÁLY (2023b): *A háborús ideológiák története. A háború igazolása Nyugat-Európában és Magyarországon az ókortól a 20. század végéig*. Budapest: Ludovika. Online: <http://real.mtak.hu/id/eprint/149230>
- DRĂGAN, Ioan (2011): Az erdélyi román nemesség a 16–18. században (I.). *Korunk*, 22(7), 82–88. Online: https://epa.oszk.hu/00400/00458/00570/pdf/EPA00458_korunk_2011_07_082-088.pdf
- FORGÁCS Balázs (2017): A háború és a politika viszonyrendszere. In GÖCZE István (szerk.): *Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig*. Budapest: Dialóg Campus, 123–130. Online: https://meot.hu/dokumentumok/2017szocet/Gocze_Istvan_Az_igazsagos_h_konfkia2017.pdf

- GYALÓKAY Jenő (1929): Bethlen Gábor mint hadvezér. *Hadtörténelmi Közlemények*, 30(1), 288–330. Online: https://epa.oszk.hu/00000/00018/00192/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_1929_288-330.pdf
- HAUSNER Gábor (2019): A Zrínyi-életmű modern katonai-szakmai interpretációja: Perjés Géza Zrínyi-képe. *Hadtudományi Szemle*, 12(Ksz.), 111–125. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.ksz.8>
- PAPP Sándor (2013): Bethlen Gábor ismeretlen hadjáratí terve II. Ferdinánd és a katolikus Európa ellen. In KÁRMÁN Gábor – TESZELSZKY, Kees (szerk.): *Bethlen Gábor és Európa*. Budapest: Komáromi Nyomda és Kiadó Kft., 103–129.
- PÁZMÁNY Péter (2008): *A keresztény vallás és igazságos háború*. Budapest: Képzőművészeti.
- PERJÉS Géza (1965): *Zrínyi Miklós és kora*. Budapest: Gondolat.
- RAPAICS Rajmond szerk. (1894): *Pázmány Péter összes munkái*. I. kötet. Budapest: Magyar Királyi Tudományegyetem.
- UJHÁZI Lóránd (2017): Az „igazságos háború” tan elemeinek tovább élése a jelenkori fegyveres konfliktusoknál. In GÖCZE István (szerk.): *Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig*. Budapest: Dialog Campus, 21–39. Online: https://meot.hu/dokumentumok/2017szocet/Gocze_Istvan_Az_igazsagos_h_konfkiad2017.pdf
- VALLIN, Jean-Louis (2019): Zrínyi Miklós *Az török áfium ellen való orvosság* című műve Augier Ghislain de Busbecq *Exclamatió*jának tükrében. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 123(5), 639–650. Online: https://epa.oszk.hu/00000/00001/00461/pdf/EPA00001_ItK_2019_5_639-650.pdf
- WALZER, Michael (1977): *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. New York: Basic Books.
- ZRÍNYI Miklós (1990): *Mátyás király életéről való elmélkedések*. Budapest: Magyar Bibliofil Társaság, 30–46.
- ZRÍNYI Miklós (1995): *Szigeti veszedelem*. Budapest: Szépirodalmi.
- ZRÍNYI Miklós (2003): *Az török áfium ellen való orvosság, avagy Az töröknek magyarral való békessége ellen való antidotum*. Budapest: Neumann. Online: <https://mek.oszk.hu/06100/06115/html/gmzrinyi0002.html>
- WERBŐCZY István (1995): *Hármaskönyv*. Budapest: MTA.